

УДК 378. 22

Л.С. ВЕРЧЕНКО,
*аспірант кафедри педагогіки та психології
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ: ЗМІСТОВО-ПРОЦЕСУАЛЬНА СКЛАДОВА

Статтю присвячено презентації технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки. Розкрито сутність змістово-процесуальної складової технології, яку подано оновленим змістом навчальних дисциплін «Психологія вищої школи», «Новітні технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі», «Професійно-педагогічна комунікація», «Кризи та деформації професійного розвитку викладача ВНЗ», авторським спецкурсом «Соціально-комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу», а також відповідними формами й методами навчання: діалогічно-дискусійні, ігрові, тренінгові, вправлення.

Ключові слова: соціально-комунікативна компетентність, викладачі вищої школи, процес магістерської підготовки, технологія розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи.

Постановка проблеми. Проблема вдосконалення професійної підготовки майбутніх викладачів вищого навчального закладу на сьогодні розглядається як справа державної ваги, з урахуванням провідних концептів, закладених в таких нормативних документах: Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Наказ Міністерства освіти та науки України «Про Концепцію організації підготовки магістрів в Україні», Національна рамка кваліфікацій та ін.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику професійної підготовки майбутнього викладача вишу досліджували В. Андрущенко, М. Євтух, А. Кузмінський, В. Лозова, О. Мороз, О. Падалка, О. Пехота, С. Сисоєва та ін. Питанню розвитку фахової компетентності майбутнього викладача в умовах здобуття вищої освіти присвячено низку наукових праць Г. Малик, О. Матяш, Н. Мачинської, В. Моторіної, В. Петрук, О. Скафи, А. Хуторського та інших авторів.

Аналіз наукових праць (В. Ковальчук, Б. Гершунський, Н. Гузій, О. Джуринаський, Т. Кошманова, Л. Пуховська, К. Рибачук, А. Соколова та ін.) показав, що дослідники розкривають окремі аспекти соціально-комунікативної підготовки майбутніх викладачів вищих навчальних закладів.

Проте питання щодо технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки потребує окремого дослідження.

Формулювання мети. Мета статті полягає в обґрунтуванні змістово-процесуальної складової технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки.

Виклад основного матеріалу. Перш за все зазначимо, що під технологією розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки розуміємо сукупність методів, прийомів та засобів навчання, форм контролю і корекції, що поетапно (концептуальний, мотиваційно-стимулюючий, змістово-процесуальний, практичний, діагностико-результативний) упроваджуються у навчальний процес ВНЗ, забезпечують самореалізацію магістрантів у різних видах соціально-комунікативної діяльності та гарантують досягнення кінцевого результату.

Спираючись на ідеї Н. Волкової [2], у дослідженні обрано алгоритм проектування технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки. Етапами технології визначено такі: *концептуальний* (визначення цілей, завдань, методологічної основи, принципів навчання; здійснення діагностики наявного у магістрів рівня розвиненості соціально-комунікативної компетентності); *мотиваційно-стимулюючий* (передбачає формування в магістрантів особистісного сенсу щодо соціально-комунікативної діяльності; ціннісного ставлення до самовдосконалення соціально-комунікативної компетентності; емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей, самого себе); *змістово-процесуальний* (моделювання змісту, форм та методів розвитку соціально-комунікативної компетентності магістрів); *практичний* (передбачає залучення магістрантів до практичної соціально-комунікативної діяльності викладача, аналітико-оцінної, пошуково-практичної діяльності, що забезпечує формування у магістрантів рефлексивної позиції); *діагностико-результативний* (передбачає контроль, самоаналіз, корекцію недоліків у формуванні досліджуваної компетентності; діагностику кінцевого рівня розвиненості соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вишу).

У цій статті акцентуємо увагу на висвітленні сутності змістово-процесуального складової технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки.

Змістово-процесуальну складову спрямовано на трансформацію змісту й технологій організації навчального процесу в напрямі оволодіння магістрантами соціально-комунікативними знаннями, вміннями.

Під змістом освіти, спираючись на думку В. Бондара, будемо розуміти визначені цілями та потребами суспільства вимоги до системи знань, умінь та навичок, світогляду, громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формуються у процесі навчання відповідно до перспектив розвитку науки, техніки, технологій та культури [1, с. 44]. Обираючи зміст освіти майбутніх викладачів вишу, враховували окреслені напрями його оновлення: деідеологізація змісту (утвердження загальнолюдських цінностей, професійна спрямованість); встановлення міждисциплінарних зв'язків з метою посилення світоглядного компонента навчально-виховного процесу; забезпечення практичної та професійної спрямованості змісту освіти (проблемність навчального матеріалу); орієнтація змісту освіти на забезпечення можливостей активності, самостійності, саморозвитку та самовдосконалення особистості студента, підвищення його відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності.

Результатом засвоєння змісту освіти мають стати соціально-комунікативні знання, які, за твердженням С. Рудишина, мають відповідати чотирьом складовим: знати що – фактичний кодифікований обсяг знань, який може бути трансльовано; знати чому – знання наукового розуміння світу та впливу науки на розвиток людства; знати як – здатність виконувати відповідні завдання; знати хто – усвідомлення того, які люди «знають що», «знають чому», «знають як» [3].

Моделюючи зміст навчання, реалізація якого сприятиме розвитку соціально-комунікативної компетентності викладачів вишів, враховували можливості інтеграції знань різних дисциплін фахової підготовки магістрів. У процесі дослідження нами оновлено зміст навчальних дисциплін «Психологія вищої школи», «Новітні технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі», «Професійно-педагогічна комунікація», «Кризи та трансформації професійного розвитку викладача ВНЗ».

Шляхи оновлення змісту навчальних дисциплін наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Оновлення змісту навчальних дисциплін із метою розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи

Навчальна дисципліна	Зміст оновлення навчальної дисципліни
Психологія вищої школи	Мозковий штурм «Розмаїття функцій сучасного викладача ВНЗ у суспільстві». Прийоми побудови відносин з людьми в душі терпимості і взаємної поваги. Адаптація викладача до психологічного стану студентської групи. Індивідуальні, вікові, поведінські характеристики студентів. Круглий стіл «Соціально-психологічний прогноз ситуації спілкування в системах «викладач – студент», «студент – студент». Відбір навчально-мовленнєвих стимулів з метою активізації мовленнєвої діяльності студентів та управління нею
Новітні технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі	Суб'єкт-суб'єктні відносини у процесі сумісної навчальної діяльності. Організація взаємодії в системах «викладач – студент», «студент – студент» під час реалізації різних технологій навчання. Медіатехнології в освіті. Круглий стіл «Етика мережевого спілкування викладача»
Професійно-педагогічна комунікація	Комунікативні дії та спілкування. Комунікація викладача в швидкоплинному світі. Методи та засоби соціальної та професійної взаємодії. Особливості взаємодії викладача вишу в різних ситуаціях соціальної взаємодії. Круглий стіл «Соціально-комунікативні ролі викладача вишу». Змістові бар'єри, що утруднюють міжособистісне спілкування, перешкоджають встановленню і гармонізації міжособистісних відносин. Семінар-дебати «Моральні колізії в різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій». Корпоративна культура вищого навчального закладу
Кризи та деформації професійного розвитку викладача ВНЗ	Знання про себе як суб'єкта соціально-комунікативної діяльності. Розвивати себе – перетворювати свою унікальність в педагогічний потенціал і привносити неповторні відтінки в систему педагогічних (рольових і міжособистісних) відносин

Розвиток соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи передбачає реалізацію таких методів навчання: діалогічно-дискусійні (диспут, дебати, дискусія, «мозковий штурм», круглий стіл); ситуаційні (проблемні ситуації, кейс-метод, комунікативно-ситуаційні завдання); методи колаборативного навчання («Акваріум», «Гарячий стілець», «Пазл», «Пазл – 2», «Навчання в команді») та ін. Реалізація різновидів професійно спрямованої діяльності, залучення магістрантів до активної комунікації й взаємодії дозволяє спочатку безсвідомо, а потім і свідомо розвивати в них уявлення про норми, цінності професійної педагогічної діяльності, зокрема соціально-комунікативної діяльності, способи поведінки і власну участь у ній. Саме це дозволяє надати процесу професійної підготовки педагога комунікативного, діяльнісного, інтерактивного характеру.

Отже, під час реалізації кожного з методів навчання викладач має залучати магістрантів до інтенсивної інтерактивної діяльності; організації різновидів міжособистісного спілкування, яке передбачає діалог, довіру учасників діалогу, наявність різних позицій і ситуацій; співвіднесення навчальної ситуації з реальною професійною діяльністю майбутніх викладачів вишу та їх особистим досвідом; створення емоційно насиченого середовища співпраці, спільної творчої діяльності, що супроводжується відповідним розширенням сфери спілкування.

Важливу роль відіграє розроблений авторський спецкурс «**Соціально-комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу**», який введено у навчальний план магістрів експериментальної групи у 2-му семестрі.

Мета спецкурсу: забезпечити загальну теоретичну підготовку майбутніх викладачів вищого навчального закладу з питань професійної соціально-комунікативної діяльності та розвинути складові соціально-комунікативної компетентності магістрантів.

При вивченні дисципліни вирішуються такі основні **завдання**:

- забезпечення магістрантів знаннями теоретичних положень щодо соціально-комунікативної компетентності викладача вищого навчального закладу;
- закріплення у свідомості магістрантів морально-етичних засад професійно-комунікативної міжособистісної взаємодії;

– формування мотивів, ціннісних установок фахівця, які визначають загальну спрямованість професійної соціально-комунікативної діяльності, потребу в комунікації й міжособистісній взаємодії; мотивів самовдосконалення власного рівня соціально-комунікативної компетентності, цінностей та цілей спілкування;

– розвиток у магістрантів соціально-комунікативних умінь (мовленнєві, невербальні, комунікативні, інтерактивні, соціальні, інформаційно-комунікаційні);

– розвиток у магістрантів особистісних якостей (соціальний інтелект, здатність до емпатії; рефлексія);

– практичне оволодіння технікою управління соціально-комунікативною діяльністю.

Програма спецкурсу розрахована на три кредити (90 год), з яких: лекційних – 10, семінарських лекційних – 12, практичних занять – 14, індивідуальної роботи – 8, самостійної роботи – 46 год.

Зміст спецкурсу включає два змістовні модулі: «Соціально-комунікативна компетентність як основа професійної компетентності викладача вищого навчального закладу» та «Соціально-комунікативна компетентність викладача вищої школи: методи, засоби та технології формування».

Кожний модуль містить відповідні теми та питання, які мають бути розкриті.

Так, тема «*Соціально-комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу: сутність, структура, функції*» передбачає розкриття таких питань: сутність та соціальна значущість професії викладача вищого навчального закладу; соціальна комунікація як рух сенсів в соціальному часі і просторі; соціокультурні детермінанти розвитку соціально-комунікативної компетентності викладача вишу; соціальні та комунікативні ролі викладача; характеристика, позиційно-рольові особливості безпосередньої та опосередкованої взаємодії викладача із суспільством, спільнотою, групою, колективом, партнерами; соціально-комунікативна діяльність викладачів і студентів вишу.

Розкриття змісту теми «*Спілкування викладача у процесі виконання різних соціальних і професійних ролей*» передбачає акцентування уваги на таких питаннях: ефективна професійно-педагогічна комунікація – основа сприятливого соціально-психологічного клімату педагогічного колективу; соціально-професійні зв'язки викладача вишу; способи спілкування викладача у процесі виконання різних соціальних і професійних ролей; соціально-комунікативні уміння викладача вишу; стратегії соціальної взаємодії з іншими людьми в оточуючій їй мінливій соціальній реальності; комунікативні стратегії як способи організації мовленнєвої поведінки відповідно до задуму, інтенцій комунікантів.

Під час вивчення наступної теми «*Запобігання конфліктам і регулювання їх в освітньому середовищі*» увага магістрантів акцентується на таких питаннях: прогнозування і профілактика конфліктів в освітнянському просторі викладача вишу: сутність, підходи та напрями; соціальне партнерство; соціально-трудова конфлікти: форми протікання та методи подолання; педагогічний конфлікт: сутність, структура, сфера, динаміка; конфлікт у взаємодії «викладач – студент», «викладач – викладач», «викладач – керівник вишу»; **медіація в переговорному процесі**; технології стратегій і тактик у переговорному процесі; підтримка та зміцнення співробітництва, відносин взаємовиручки як центральна проблема тактики запобігання конфлікту; метод згоди, доброзичливості, збереження репутації партнера, взаємного доповнення, недопущення дискримінації людей, психологічного заохочення.

Другий модуль «Соціально-комунікативна компетентність викладача вищої школи: методи, засоби та технології формування» містить дві теми.

Перша тема «*Методи та засоби формування соціально-комунікативної компетентності викладача*» передбачає розгляд таких питань: методи та засоби формування соціально-комунікативної компетентності; соціальна й професійна комунікація викладача на основі партнерських моделей взаємодії та співробітництва; залучення ресурсів соціального середовища до освітнього процесу; професійно-педагогічна мова й мовлення – основа комунікації педагога; індивідуальний стиль мовлення викладача; мовленнєвий етикет та моделі взаємодії «викладач-студент»; використання засобів комунікації з метою прищеплення майбутнім фахівцям духовно-моральних, загальнолюдських цінностей в оточуючому соціально-професійному просторі; методи проектування теоретичних моделей, що відображають принципи поведінки в сучасному соціумі; включення студента в соціально-

комунікативну діяльність; створення у процесі навчання суб'єкт-суб'єктної взаємодії; само-визначення й самоорганізація викладача вишу з метою розвитку соціально-комунікативної компетентності для успішної професійної діяльності.

Важливе значення має остання тема «Можливості технологій інформаційного суспільства в соціальному та професійному житті викладача вишу», яка розкриває такі питання: застосування нових інформаційних технологій в освіті; комунікація в комп'ютерних мережах; сервіси Веб 2.0 – програмні середовища для організації спільної мережевої діяльності; прийоми роботи з технічними і програмними засобами; програмні засоби, що підвищують продуктивність комунікації в системах «викладач – студент», «викладач – викладач»; мобільне навчання як засіб інтерактивності в діяльності викладача вишу; використання електронної пошти, чату, форуму в навчальному процесі вищої школи; сучасні мережеві співтовариства; соціальні мережі як засіб набуття досвіду взаємодії з професійними партнерами; входження до соціальних, культурних, професійних спільнот та мереж; соціально-психологічні особливості спілкування в мережі Інтернет і виконання спільних проектів; професійно орієнтоване спілкування у мережі Інтернет.

Програмою спецкурсу передбачено поєднання **лекційних** (інтерактивна лекція, лекція-дискусія, лекція-брифінг, проблемна лекція), **семінарських** (інтерактивний семінар, семінар-дискусія, сократівський семінар, семінар-інтерв'язія, семінар – захист проектів, індивідуальних творчих завдань) і **практичних** занять з використанням інтерактивних методів навчання: *діалогічно-дискусійних* (диспут, дебати, «мозковий штурм», круглий стіл, кейс-метод («Допомогти, і не заподіяти незручностей»), «Дивись на стелю», «Геніальний карикатурист»), «вогонь по ведучому»); *ігрових* (ділові, рольові («Переговори», «Ділова бесіда»), соціально-психологічні ігри «Гелактіони», «Корабельна аварія»); *тренінгових* («Ефективна взаємодія як засіб попередження конфліктів»). Значну увагу приділено *вправам* «Бути викладачем – це...», «Розуміння образу Я», «Карусель», «Самопрезентація», «Чим ми схожі?», «Вплив емоційних станів на взаємостосунки», «Заборона говорити «ні», «Збір фраз для контакту», «Конструктивний стиль поведінки в конфлікті» та ін.).

Висновок. Підсумовуючи зазначимо, що у статті презентовано сутність технології розвитку соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки, яка являє собою сукупність методів, прийомів та засобів навчання, форм контролю і корекції, що поетапно (концептуальний, мотиваційно-стимулюючий, змістово-процесуальний, практичний, діагностико-результативний) упроваджуються у навчальний процес ВНЗ, забезпечують самореалізацію магістрантів у різних видах соціально-комунікативної діяльності та гарантують досягнення кінцевого результату – розвиток соціально-комунікативної компетентності майбутніх викладачів вишу. Розкрито сутність змістово-процесуальної складової технології, яку подано оновленим змістом навчальних дисциплін «Психологія вищої школи», «Новітні технології організації навчально-виховного процесу у вищій школі», «Професійно-педагогічна комунікація», «Кризи та деформації професійного розвитку викладача ВНЗ», авторським спецкурсом «Соціально-комунікативна компетентність викладача вищого навчального закладу», а також відповідними формами й методами навчання.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Дидактика / В.І. Бондар. – Київ: Либідь, 2005. – 262 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: монографія / Н.П. Волкова. – Дніпропетровськ: Видавництво ДНУ, 2005. – 304 с.
3. Рудишин С.Д. Стан екологічної освіти в практиці школи зарубіжних країн [Електронний ресурс] / С.Д. Рудишин. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2404>.

References

1. Bondar, V.I. (2005). *Dydaktyka* [Didactics]. Kyiv, Lybid Publ., 262 p. (In Ukrainian).
2. Volkova, N.P. (2005). *Profesiino-pedahohichna komunikatsiia: teoriia, tekhnolohia, praktyka* [Professional-pedagogical communication: theory, technology, practice]. Dnipropetrovsk, DNU Publ., 304 p. (In Ukrainian).
3. Rudyshyn, S.D. *Stan ekolohichnoi osvity v praktytsi shkoly zarubizhnykh krain* [The state of ecological education in the practice of schools in foreign countries]. Access mode: <http://eprints.zu.edu.ua/2404>.

Статья посвящена презентации технологии развития социально-коммуникативной компетентности будущих преподавателей высшей школы в процессе магистерской подготовки. Раскрыта сущность содержательно-процессуального компонента технологии, представленного обновленным содержанием учебных дисциплин «Психология высшей школы», «Новейшие технологии организации учебно-воспитательного процесса в высшей школе», «Профессионально-педагогическая коммуникация», «Кризисы и деформации профессионального развития преподавателя вуза», авторским спецкурсом «Социально-коммуникативная компетентность преподавателя высшего учебного заведения», а также соответствующими формами и методами обучения: диалогично-дискуссионные, игровые, тренинговые, упражнения.

Ключевые слова: социально-коммуникативная компетентность, преподаватели высшей школы, процесс магистерской подготовки, технология развития социально-коммуникативной компетентности будущих преподавателей высшей школы.

The article is dedicated to the substantiation of the essentials of technology used for development of social and communicative competence in future higher school teachers in the process of their Master's degree training. It refers to a combination of methods, techniques and approaches of training, forms of control and correction. The stages (conceptual, motivational and stimulating, content-and-process, practical, troubleshooting and efficient) are introduced into the educational process at higher schools providing for self-fulfillment of Master's degree students in various kinds of social and communicative activities and ensuring the final results.

Key words: socio-communicative competence, higher school teachers, Master's degree training, techniques used for the development of social and communicative competence in future higher school teachers.

Одержано 7.11.2017.